

ENIGE HISTORISCHE GEGEVENS OVER HELIX POMATIA L. IN NEDERLAND

door G. J. Boekschoten

Geologisch Instituut, Rijksuniversiteit
Groningen

De historische gegevens over de wijngaardslak in Nederland zijn nogal schaars, alhoewel uit de verspreiding van deze soort kan worden afgeleid dat deze lange tijd als (vasten)spijs en als medicament werd gebruikt en daartoe uitgezet. Het zou kunnen zijn dat vooral het gebruik als vastenspijs in de Nederlandse 17e en 18e eeuw min of meer bedekt geschiedde. Over slakken als vastenspijs geeft R. Wildhaber (Schneckenzucht und Schneckenpeise; Schweiz. Archiv Volkskunde, 46: 119-184, 1950) veel nadere gegevens, vooral uit Midden Europa. Het Zwitserse kloosterrecept van de slakkenboter omvat 15 kruiden en specerijen, maar de kloosterkoks houden dat liever geheim ! Uit de mededelingen van Wildhaber blijkt ook dat het slakkeneten soms een modegril is (Engelse 17e eeuw !) en veelal een armoedeverstrijding. Naast zekere valse schaamte kunnen beide laatste factoren mede de terughoudendheid van de Nederlandse bronnen verklaren.

't Was dan ook verrassend een stilleven uit de Nederlandse 17e eeuw in het Nationale Museum te Kopenhagen te vinden waarop, behalve de (stinzen)plant *Anemone apennina* en een glas rosé wijn, een mossel, een kokkel en een wijngaardslak zijn afgebeeld. Blijkbaar geeft het schilderij een indruk van een malacologisch maaltje. Wat opvalt is dat de oester er niet bijgeschilderd werd; wellicht omdat die meestal rauw gegeten werd ? Ook de alikruik mankeert, maar die werd niet

hoog aangeslagen als hapje.

Het schilderij staat op naam van Frans van Mieris, Leids schilder (geboren in 1635) wiens eerste gedateerde schilderij van 1657 is en die overleed in 1681. Van buitenlandse reizen van deze schilder is niets bekend; wel wordt vermeld dat hij daar een afschuw van had ! Genoemd schilderij valt overigens wat buiten 's mans gewone productie, die uit genreschilderijen bestaat. Portretten komen voor, onder meer van de Deen Gyldenbove (1662). Een benoeming als hofschilder in Wenen sloeg deze vriend van Jan Steen af. De door hem geschilderde wijngaardslak kan dus als sterke aanwijzing worden beschouwd dat in het 17e eeuwse Leiden Helix pomatia als eetbaar werd gewaardeerd.

Dat dit in de 19e eeuw nog elders het geval was blijkt uit het boek van Dr. J. F. van Hengel (1875), Gooiland, het derde stuk van de Bijdragen tot de Geneeskundige Plaatsbeschrijving van Nederland, gedrukt ter landsdrukkerij in Den Haag. Dit ook thans nog belangwekkende en gezaghebbende werk bevat verrassend genoeg vrij wat gegevens over flora en fauna van Gooiland die (voor zover controleerbaar) betrouwbaar zijn. Van Hengel dan vermeldt dat Helix hortensis en Helix nemoralis soms gegeten worden (dit zal wel geheel op Cepaea nemoralis slaan). In 's-Graveland komt Helix pomatia "zeer veel voor". "Soms worden ze in grote manden, 12 liter inhoudende, naar Utrecht gevoerd, waar deze diertjes gegeten worden".

Mij is niet van het voorkomen van de wijngaardslak in 's-Graveland bekend; op Gooilust, Hilverbeek, Spanderswoud heb ik nimmer die slak opgemerkt. Toch is de opmerking van Van Hengel te stellig om te worden veronachtzaamd. Behalve de genoemde soorten vermeldt Van Hengel nog Succinea oblonga, Helix nitidula, H. rotundata, H. fasciolata, H. ericetorum, H. cellaria als landslakken; een lijstje dat vertrouwen wekt ten aanzien van Van Hengel's schelpenkennis.